

Олександр Колесник
(Чернігів)

РОДОВЕ ДЕРЕВО КРІЗЬ ПРИЗМУ МІФОЛОГІЧНОГО СЕМІОЗИСУ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ НАРИС

Концепт "Родове Дерево" аналізується з позицій лінгвосеміотики міфу. Розглядаються етимологічні та лінгвокультурні властивості номінацій концепту "Рід" та міфологеми "Світове Дерево". "Родове дерево" тлумачиться як енерго-інформаційний феномен, що забезпечує поступ людських колективів як відкритих систем.

Ключові слова: система, дерево, ієрархія, концепт, основа

Концепт "Родовое Дерево" анализируется с позиций лингвосемантики мифа. Рассмотрены этимологические и лингвокультурные особенности номинаций концепта "Род" и мифологемы "Мировое Дерево". "Родовое дерево" трактуется как энерго-информационный феномен, способствующий развитию коллективов людей как открытых систем.

Ключевые слова: система, дерево, иерархия, концепт, основа

The article considers the concept of FAMILY TREE in terms of linguo-semiotics of myth. We apply the theory of myth-oriented semiosis to the verbal representations of the said phenomenon's components. The FAMILY TREE concept is treated off as a metaphorically projected blend of the KIN concept and the mythic concept of the WORLD TREE. Etymological and linguo-cultural peculiarities of the indicated concepts' designations are highlighted. The common features explicated in Germanic, Celtic, Slavic and Romance designations appear to be the ideas of a shaft (i.e. a relatively stable channel connecting various spheres of life), of growth and expansion (basic features of an open sustainable system capable of multiplying its informational segments), of being straight / true / light (i.e. synergetic towards the systems it connects). The symmetry of the tree refers to the myth-related universal sub-system :: system :: over-system triad as well as the universal notions of causality, analogy, alternative vectors of systems' development etc. The structure of the tree is projected onto the family members. Their functions are determined in the context of the myth-suggested interpretations of the fundamental energies (traditionally associated with the Elements) that shape the world and the man as their transmitter. Each member of the Family is responsible for fulfilling a set of functions determined by the corresponding energy type. Thus we speak of the Family Tree as a certain multi-dimensional energy-informational matrix, a shared field comprising family members. This field stimulates individual and collective growth as well as provides entropy resistance in various types of activity.

Key words: system, tree, hierarchy, concept, stem

Характер мовознавчих розвідок останніх років дозволяє вести мову про спроби вийти за межі аксіоматичних полів окремих парадигм [3; 6; 11; 12], а також про поглиблення лінгвокультурологічного й функціонально-комунікативного напрямків, у межах котрих явища мови, мовлення, культури та інформаційних взаємодій аналізуються у достатньо широких контекстах [1; 9]. Це дає змогу розглядати низку актуальних питань, дотичних до проблем співвідношення мови та мислення, знакового моделювання альтернативних світів, знаково опосередкованої взаємодії різноорієнтованих систем тощо.

У контексті цивілізаційних трансформацій, що активізуються на зламі епох [13], відбувається пошук адекватних моделей взаємодії людини та світу, осягнення та інтерпретації явищ та процесів різної етіології, мовних і мовленнєвих практик. Зокрема, при цьому відбувається звернення до певних зразків соціальної та мовно опосередкованої взаємодії індивідів та колективів, що вже мали прецедент в історії (своєрідна аберація феномену "реміфологізації" культури). Так, у сучасному інформаційному суспільстві відбувається пошук форм організації біовітальних, соціальних та знакових систем, що нададуть їм здатності до само підтримки й самовідновлення. Зокрема, відбувається переосмислення понять СІМ'Я, РІД та РОДОВЕ ДЕРЕВО (РД) з урахуванням етнокультурних традицій.

Поняття "родове дерево" та відповідна метафорична номінація увійшли до мовних картин світу європейських етносів наприкінці 18 ст. [17]. Втім, РД охоплює комплекс понять, що віддзеркалюють досвід лінгвоспільнот архаїчного періоду, а також здійснюють відсилку до моделей функціонування відкритих систем, зокрема тих, що мають біовітальну природу.

Перш за все, ми розуміємо РД як фрактальну іпостась СВІТОВОГО ДЕРЕВА. Останнє тлумачиться В. Топоровим як світова вісь, а в образі ДЕРЕВА у культурах народів світу поєднуються "спільні бінарні смислові протиставлення, що використовуються для опису основних параметрів світу" [14, с. 398 - 399]. Концепт ДЕРЕВО як універсальна "прототипова матриця", за якою відбувається впорядкування світу, вербалізований у Біблійній традиції: *Produxitque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, et ad vescendum suave lignum etiam vitae in medio paradisi, lignumque scientiae boni et mali* "створив Господь Бог з землі всяке дерево, приємне на вигляд і добре у їжу, і дерево життя посеред раю, і дерево пізнання добра та зла" [29, 2:9]. Відсутність концепту СВІТОВЕ ДЕРЕВО в усіх культурах світу, що породжує критику універсальності *Arbor mundi* [2], засвідчує, з одного боку, недостатність наших знань про ці культури, а з іншого - дозволяє припустити, що для певної групи етносів релевантним (з огляду на межі осягнутого ними світу) виявляється "зменшено-масштабована" модель такої вісі - як сім'я, рід, плем'я, ймовірно, "від'єднана" від надсистемного інформаційного поля на певному етапі їхнього поступу. Нарешті, зважаючи на наявність цього концепту в картинах світу соціумів, що мешкали на територіях з відповідною флорою

(північ Європи, Північна і Центральна Америка - території, на яких опинились представники попередньої цивілізації унаслідок подій, відомих з "міфологічної історії"), припустимо, що в основі програми, за якою розвинулась відома нам цивілізаційна формація, такий концептуальний конструкт існував. Вважаємо, що саме "міфологічних часів" сягає універсальний образ Світового Дерева як метафора енерго-інформаційного каналу, що поєднує світи мірностей системи, надсистеми та підсистеми.

Зазначений феномен ми розглядаємо в об'ємній системі координат: як корелят (фрактальну модель) концепту-міфологеми СВІТОВЕ ДЕРЕВО та, водночас, як живу багатовимірну систему (під "живим" ми розуміємо організовану відкриту систему, здатну до самопідтримки, котра перебуває в енерго-інформаційних відносинах з системами різної етіології та рівнів, при цьому трансформується, однак не руйнується). Відповідно, ми розглядаємо ім'я концепту РД як наслідок блендінгу змісту доменів РІД та ДЕРЕВО.

Так, у германських паралелях (герм. та і.є. паралелі, якщо не зазначене інше джерело, зіставляються на основі бази даних StarLing [20]) ДЕРЕВО постає як: гот. *triu* "палка", д.ісл. *trē* с.р. "дерево, стовбур", при цьому *tjara* ж.р. "смола"; *tjor-r* ч.р. "меч" (поет. *"смолиста деревина потиску", тобто "закривавлена зброя в руці"); *türvi* с.р. "смоляна деревина"; *trjōna* поет. "стрижень, древко, держак", *tros* "сухе гілля"; д.а. *trēow* "дерево, деревина", *teoru* "смола, гума", *trūs* "гілля, що використовується як паливо", д. фриз. *trē* "дерево", *tera* "смола", *tros* "пень", д. сакс. *trio* "дерево, бревно", д.в.н. *zirwe*, *zirbel* "сосна", с.н.н. *tēre*, *ter* "смола"; норв. *tre* "дерево", *tjōra* "смола", *türe* "смоляна деревина", *tros* "те що падає з дерев"; шв. *träd* "дерево", *tjäre* "смола", діал. *tjör*, *tjor*, *tjur* "міцна смоляна деревина старої сосни або ялини"; *türe*, *töre* "суха деревина"; *tross* "те що падає з дерев"; дан. *trä* "дерево", *tjäre* "смола"; діал. *tros* "те що падає з дерев", англ. *tree*, *tar*. Наведені одиниці співвідносяться з протогерм. **tri(w)u*; *traujōn/*traujōn; *tirwōn, *tirwiōn, *tirwēn, *tirwa-n, *tarwōn; *tirwian, *triunan, *trūsa-n, **trūsa-*, що, у свою чергу, мають і.є. паралелі: і.є. **derw-*, **drēw-* "дерево, деревина для вогнища, сосна, дуб", д. інд. *dāru* "дерево, деревина"; *dru-* "дерев'яний інструмент", *drōna-* "дерев'яний посуд", *druma-* "дерево"; авест. *dāuru* "стовбур, шмат деревини, дерев'яна зброя, гак, дубина"; д. грец. *dórū* "дерево, стовбур, спис", *drūós* "дерево, дуб", д. слов. *dervo; *drъvo; *drъkolъ; *drinъ; *drъmъ, укр., рос. *дерево*, укр. *дрóва*, рос. *дрова*; балт. **deřw-â f.*, *darw- â f.*, *derw-iã, *drew-iã, *draw-iã, **draw-ia-* с., *drâw- â; кельт.: д. ірл. *derucc*; кімр. *derwen*.

Вказані етимології віддзеркалюють універсальність ДЕРЕВА як втілення "стрижню", тобто "вісі розвитку", "провідника життєвих сил, енергії" (втіленої як смола, рідина). Метафтонімічними є номінації СПИСА як переосмисленої вісі: д.а. *garwudu* "дерев'яний спис", *gufwudu* "дерево битви", *wælsceaft* "смертельна жердина", *æsc* "ясен" = "спис". У свою чергу, взаємодія людини і ДЕРЕВА як "провідника між світами" віддзеркалена в етимології англ. *druid* < *фр. druide* < *лат. druidae* (мн.) <

гел. *druides* < д. кельт. *derwijes, що може співвідноситись з д. кельт. *derwos* "вірний" та **dru-* "дерево, дуб" + **wid-* "знати" (пор. гел. *draoi*, *draoidh*, *druiddh* "чарівник", ірл. *draoi*, гал. *druides* [18, с. 141], що дозволяє реконструювати еліптизований текст-програму у внутрішній формі номінації як "той, хто отримує інформацію за посередництвом дерева". У д.а. мові когнати *treo*, *treow* також мали значення "дерево" та "вірний". Загалом, наведені вище номінації співвідносяться з основами в і.є. мовах та мовах інших мовних сімей: євроазійське **d^wirV*, і.є. **deru-*, алтай. **t^hǰor(g)e*, картвел. *dwire "дерево", дравід. **tūr-* "кущі" тощо [20].

Водночас, відзначимо й етнокультурну специфіку номінації ДЕРЕВА. Так, у західно-германських мовах експлікується сема "зростання / розширення", реалізована в корені *baum-*: д.а. *bēam*, д.в.н. *boum*, д. сакс. *bōt*, д. фриз. *bām* "дерево" (н. *Baum*, а. *beam* "балка, брус") < герм. *baumaz* "дерево" (як варіант - протогерм. *bagwma-z; *biwwá-n) < і.є. *bhoumo "дерево" < і.є. **bhou-* "рости" [9, с. 93]. Тобто, номінації ДЕРЕВА віддзеркалюють уявлення про базову характеристику відкритої системи, здатної до розвитку.

У кельтських мовах зустрічаємо такі номінації: гел. *craobh*, ірл. *cróeb*, *cráeb*, < *croib ? "той, що можна розколоти" < *krei, *kri* "розділяти", що співвідноситься з полісемантичним і.є. *der-* "розщеплювати" з конотацією "насильство, що супроводжує розколювання" [18, с. 104]. Пор. також номінації співвіднесених концептів: гел. *calbh* "паросток, гілка", ірл. *colbha* "скіпетр, горіхове дерево", *colba* "паличка" [18, с. 67]; гел. *crann* "дерево, плуг", спорідн. з лат. *cornus*, лит. *keras* "пень"; гел., ірл. *crith* "тремтіти, здригатись", вал. < **kritu-*, і.є. *krt-*, *krot-*, *kret-* (як у гот. *hriða* "лихоманка, трясця" та відповідні когнати *critheann*, *critheach* "тополя" [18, с. 108]; гел. *darach*, ірл. *dair*, *darach*, вал., корн. *dar* "дуб" < **darik-*; д.а. *darof* "спис", лат. *lari*, англ. *larch* "модрина" [18, с. 123].

Номінації ДЕРЕВА романськими мовами експлікують такі ознаки: ісп. *árbol*, іт. *albaro*, *albero*, фр. *arbre* "дерево" < лат. *albus* "білий" - дерево асоціюється зі світлом, тобто "пізнаним, структурованим, сприятливим". Власне лат. *arbor* "дерево" можна пов'язати з і.є. *ardh-* "жердина" [19, с. 63] (той, що "випинається" (тобто, створений) з землі?) та д. інд. *ardha-* "середина" (зв'язок між світами). Пор. також номінації суміжних понять: снскр. *abja* "дерево *Barringtonia Acutangula*"; *adri* "камінь, скеля" (тобто "профільований об'єкт", "той що випинається"), "хмара" як уособлення ворогів Індри, власне дерево, сонце; *aga*, *agama* "нездатний рухатись", тобто - "стабільний"; *agnivallabha* "дерево *Shorea Robusta*", "смоляний сік дерева", імя міфічного змія, "вид веселки"; *amala* "чистий, незаплямований, бездоганний, блискучий, білий", "дерево *Emblica Officinalis*" - пор. гел. *amal* "оглобля" < *ad-mol "промінь, стрижень" як у д. півн. *hamla* "весло" [18, с. 14]; *amRta* "не мертвий, непорушний, вічний, чудовий, приємний, рослина *Phaseolus Trilobus*, корінь рослини, грушеве дерево", а також назва священного місця (на півночі) - географічна локація "крони світового дерева", місце "входу програми"; д. інд. *bodhi* "досконале

знання, мудрість" (запорука перетворення людини на Будду або Джайну), "дерево мудрості, під яким осягається повне знання й відбувається трансформація людини, священне дерево" [20] - паралель до сканд. Іггдрасилу, під корінням якого розташоване джерело мудрості Урд. Відома також д. інд. одиниця *dhruva* (можливо, < *dhR*, або *dhru* / *dhruv*) "усталений, твердий, стійкий, вірний, неослабний, вічний", а також "полярна зірка, відлікова точка координат, індійське фігове дерево, тривалий звук" та ін.

Відзначимо також деякі асоціативно встановлені крос-хронологічні паралелі. Передовсім, ДЕРЕВО постає провідником інформації д.інд. *rohi* "дерево", і.е. **rek-* "дух"; прус. *garian* "дерево", лит. *kerai* "чари". Оскільки "дух", унашому розумінні, є змістовим компонентом світів надсистемного плану, каузальність яких викликає їхнє ототожнення з "сакральним"; тому, "чари" є засобом неопосередкованих (опосередкованих мінімальною кількістю вербальних засобів або ментально-моделювальних пактик) енерго-інформаційних взаємодій, що призводять до зміни конфігурації світу: і.е. **ker-* "дерево", але лит. *kerai* "чари", д.в.н. *kasala* "горіхове дерево", чес. *kouzla* "чари". З огляду на звуковий (загалом, хвильовий) характер кодів, що здійснюють вербальний інформаційний обмін, виділяються відповідності тох. *rape* "музика" - д. півн. *hrapi* "дерево", кельт. **trigio* "музика" - англ. *tree* "дерево", вал. *coed* "дерево" д.а. *cweþan* "говорити", латис. *daina* "пісня" - д. інд. *dhanuh* "дерево" [10, с. 134-141].

У текстах різних періодів СВІТОВЕ ДЕРЕВО представлено як: *Ask veit ek standa, // heitir Yggdrasill, // hár baðmr, ausinn // hvíta auri; // þaðan koma döggar // þærs í dala falla, // stendr æ yfir grænn // Urðarbrunni* "Ясен я знаю, Що зветься Іггдрасиль, дерево, що омивається білою вологою; роса з нього на долини падає; вічно стоїть він зелений над джерелом Урд" [28, 19] - Світове Дерево, що поєднує дев'ять світів; дескриптор-констататор, синсигнум (у денотативному сенсі), імпліцитно - дейктик-легісигнум, що здійснює відсилку до комплексу міфологічних сценаріїв [5]. При цьому власне д. ісл. *Yggdrasill* "скаун Одін" = *Ygg(r)* "жахливий" (Одін) + *drasill* "кінь", тобто, "шибениця", індекс до сценарію ЖЕРТВОПРИНОШЕННЯ. Останній (Одін провисів 9 днів на Іггдрасилі, коли приніс себе у жертву собі самому задля отримання таємного знання) ми тлумачимо як свідоме підключення до енерго-інформаційного каналу (ДЕРЕВА) задля отримання мудрості (рун як засобів моделювання реальності), а спис - як міні "вісь духу", тобто, "засіб підключення", чинник, що дозволяє "налаштувати" систему реципієнта до параметрів надсистеми.

Pan swynhwyт godeu. // Y gobeith an godeu. // Dygottorynt godeu // O pedrydant tanheu. "Коли зачаровані були дерева, їхні надії у вигляді дерев, то повстали перед ними дерева, породження чотирьох струн арфи" [26, 57-60] - сценарій ПРОТИСТОЯННЯ контрарних систем, у якому ДЕРЕВА, зачаровані Гвідіоном, беруть участь у битві "сил темряви та світла" - наведена конструкція розглядається як синтаксичний констататор, синсигнум індексального типу; ... к югу, туди, где пролегал животворный

путь Солнца, где выросло вечное Дерево, зиждущее миры, где в горнем океане зеленел Остров жизни, священная Обитель Богов. Туда, на этот остров, ушли дети Серого Пса [22, с. 23] - у структурі мікро-тексту, що вербалізує сценарій мезо-рівня ПЕРЕМІЩЕННЯ (як компонент ТРАНСФОРМАЦІЇ / СМЕРТІ) номінація ДЕРЕВА є кваліфікатором-дескриптором, синсигнумом-індексом; *Род махнув рукою, і враз перед Волином постало дивовижне химерне дерево з маленькими будинками, людьми, тваринами, полями й лісами на ньому.... Це дерево життя. І якщо пошукати, то всі там є.* [21, с. 75] (номінація дерева - синсигнум катарівня, констататор-номінатор); *Under her song the saplings grew and became fair and tall, and came to flower; and thus there awoke in the world the Two Trees of Valinor.* [27, с. 38] - дерева *Telperion* та *Laurelin* (у структурі наведеного речення - номінатори з кваліфікативними ознаками, синсигнуми, імпліцитно - дейктики до мега-фрейму УСТРІЙ СВІТУ) постають конфігуративними компонентами світу Арди, а їхня загибель означає злам епох / зміну цивілізацій: *the dark hour of the death of the Trees* [27, с. 128]. При цьому відновлення світу прямо залежить від відродження світового дерева як засобу зв'язку з надсистемою: *The Druid histories at Paranor revealed to me the truth of how the Elcrys had come onto being - the truth of how she must come into being again* [25, с. 550].

Таким чином, концептуальна матриця ДЕРЕВА використовується для знакового представлення енерго-інформаційного каналу, своєрідної стабільної ієрархічної ВІСІ, що поєднує світи різних мірностей у поліверсумі та забезпечує чіткий причинно-наслідковий спосіб їхньої взаємодії (ідея симетрії та ізоморфізму каузального на наслідково-матеріального світів - крона та коріння). У свою чергу, така вісь уявляється комбінацією енерго-інформаційних каналів ("волокна деревини"). Її компоненти відображають варіативність буття та вірогіднісний характер реалізації програми надсистеми ("гілки" та "розгалуження" як біфуркації, що пропонують альтернативні шляхи поступу систем). Відповідно, на емпірично досяжному (антропоцентрично осмисленому) рівні "дерево" постає родовим поняттям, що окреслює взаємозв'язок поколінь та ієрархію членів людських колективів як носіїв індивідуального, суспільного та культурного досвіду.

У свою чергу, у внутрішній формі номінацій РОДУ заковані мікротексти, структуровані навколо базових ознак, віддзеркалених в етимологія відповідних номінативних одиниць: англ. *kin* - д.а. *syn* "сім'я, раса, вид, природа" < протогерм. **kunjan* (**kundí-z*, **kundá-/kúnda-*, **kundá-z*, **kindá-n*, **kunja-n*, **kunjō*, **kuninga-z*, **kuna-z*, **kundiá-n*; **kanjan-*, **knōdī-z*) "раса, покоління" < і.е. **gen-* "породжувати": гот. *kindins* "правитель", *kunī* "раса, покоління"; д. півн. *kund-r* "син", *kunn-r* "пращур", *kind* "сім'я, дитя, стовбур", *konung-r* "конунг, король", *kon-r* "син, чоловік", *kūn* "сім'я", *kūndi* "сім'я", *kenna* "народжувати"; з подібними значеннями: норв. *kind*, *kūn*; д. шв., рун. *ragina ku[n]do*; шв., діал. *kind*, *konung*, *kön*; д. дат. *kind*, *kunung*, *konung*; дат. *kön*; д.а. *heofon-kund*, *cynd*, *gecynd* "природа,

властивість, нащадок", *cuning, cung, cun, cennan* "народжувати"; англ. *kind, king, ken*; д. фриз. *kind, kining, kening, kinig, kenig*; д. сакс. *kind* "дитя", *kuning, kunni*; с. нідерл. *kint; cōninc, cueninc*; нідерл. *kind, koning, kunne*; д. франкон. *kint, cuning, cunig, kunni*; д.в.н. *kind* "дитя, нащадок", *knōt, knuot, kunni* "сім'я", *kuning* [20].

Базовою ознакою постає архісема "породжувати / народжувати", що уможливорює ідентифікацію РОДУ як системи, здатної до розширення, самовідтворення. Розширення забезпечує стабільність (відносну збалансованість) у синергетичному вимірі системи (її стійкість у міжсистемних взаємодіях, опір ентропійним впливам). Відповідно, зміцнюються ієрархічні зв'язки системи та розширюється енерго-інформаційний канал (трансляція досвіду від поколінь, а також - програми розвитку системи від сакральної сфери до людських колективів та нижчих царств природи). Отже, розширення як прототипові ознака РОДУ характеризує його як відкриту систему, здатну до самопідтримки.

У свою чергу, укр. *рід*, рос. *род*, блр. *род*, д. рус., ст. слов. *rodъ* "ланцюжок поколінь, що йдуть від одного пращура" < праслов. **rodъ* < і.-є. **uredos-* (?) / **uer-* "потік", "справжній" [19, с.1165] споріднене з праслов. *ordti* / **ordъ* "рости" [16 (Т3), с. 490-491], що видається непов'язаним з індо-іранськими, грецькими та іншими формами [15, с. 88]. Натомість, певні паралелі помітні з грец. ὀρθός "прямий, правильний, істинний", алб. *rit* "росту, збільшую", с.в.н. *art* "походження, рід", *orotugr* "крутий, піднятий", ірл. *ard* "високий, великий", лат. *arduus* "крутий, високий", *arbor* "дерево", тобто, типологічні зв'язки встановлюються на рівні асоціацій {РІД → [той, що повстав / виділився] ↔ [результат росту] ← ДЕРЕВО} - пор. лит. *rasme* "урожай", латис. *rads* "родич, рід", *rasma* "процвітання, плодючість", *raža* (**radī*) "великий урожай, числена сім'я", д. інд. *vrādhant-* "той, що здійснюється", *vārdhati, vardhatē, vrdhāti* "росте, множиться, збирає сили" [4 (Т. 5), с. 89-90].

Пор. також гел. *cinn* "рости, збільшуватись, відростати від", ірл. *cinim* "походити від" < * і.є. *qen-*, також гел. *cinneadh, cinne* "плем'я, рід", ірл. *cineadh, cine, ciniud* < * і.є. *qen-*, що дає й *cineal* "нащадок, клан", ірл. *cineul*, д. ірл. *cenel*, вал. *cededl*, корн. *kinethel* < **kenetlo-n* < * і.є. *qen-* "починати" [18, с. 82]. Співвіднесемо також гел. *gaol* "любов", ілр. *gaol* "рід, сім'я" < **gailo-*, як у лит. *gailus* "той що співчуває", гот. *gailjan* "радувати" [18, с. 188] - у цьому випадку "любов" та "приятель", що зазвичай є умовами побудови дружньої міцної сім'ї, розуміються як узгодженість та взаємна орієнтованість елементів системи. Своєрідна синергія складників системи проявляється в паралелі "рід" - "емоції": гел. *gean* "настрій, добрий гумор", ірл. *gean* "прихильність, схвалення" - пор. лат. *genius, ingenium*, англ. *kin, kind*; ірл. *gen* "сміятися" порівнюється з грец. γᾰνος "радість", або снскр. **gesno-* "сміятись" [18, с. 191].

Загалом, і.є. **gen-* (*ĝen-1, ĝenə-, ĝnē-, ĝnō-*) "створювати, породжувати, викликати", як у д. інд. *jānati*, лат. *genō*, грец. γενέσθαι "народжує", д. ірл. *-genathar* (умов. спос. при індикативі *-gainethar* "той

кого народжують" < і.е. **gn̥-īe-tro*), кім. *genni* "бути народженим", брет. *genel* "породжувати", а також спільнокореневі грец. *γένεσις* "початок, джерело, коріння", лат. *genetivus* "природжений, вроджений" та *gēns* (< **gn̥tí-*) "рід, покоління, сім'я, малий народ, натовп", а також "стовбур" ~ герм. *kindi-* як у гот. *kindins* (< *ġenti-no-s) "намісник, правитель", д. півн. *kind* "істота, сім'я, нащадок" [20] - втілюють базову ознаку колективу родичів як системи, здатної до розширення (відповідно - "тиражування" генетично закованої інформації, чка віддзеркалює набутий колективом та його членами досвід взаємодії зі світом).

У цьому контексті на особливий коментар заслуговує реалізація семи "правитель". Так, КОРОЛЬ, англ. *king*, нім. *könig*, д.-сканд. *konungr*, д.а. *cyning* < протогерм. *kuningaz "верховний правитель" - в уявленнях давніх етносів є агенсом, що виконує комплекс пототипових функцій, орієнтованих на всю лінгвоспільноту, а характер його номінацій дозволяє виділити паралелі з позначенням суб'єктів сакральної сфери [6]. Існують такі версії походження назви: 1) *kuningaz < *kun "спорідненість", тоді КОРОЛЬ = "нащадок правителя" або "голова роду". У "Пісні про Рига" молодший син Ярла - *Konr ungr* "Молодий Кон". 2) *-ingr/ungr* - маркер родової приналежності (д.-сканд. *Konr* "рід"), тобто КОРОЛЬ = "людина з роду, родич"; 3) **kuning-az-* "голова общини" або "той, хто належить жінці" (д. сканд. *kona* "жінка") - богині-матері, тоді КОРОЛЬ = "жрець" (однак, д.а. *swene* "жінка", у той час як рід - д.а. *cypp*, а конунг - *cyning*. Споріднені номінації зустрічаються і в не германських мовах: фін., ест. *Kuningas*, латис. *kungs* "володар", *kēniņš* "король", лит. *kunigaikštis*, саам. *gonagas / konagas* [20]. Кенінги на позначення К. віддзеркалюють його прототипові функції як "зверхника роду" - посередника із сакральною сферою: д.а. *wedra helm* [24, 2662] "шолом Ведерів" = "захисник", *hringa þengel* [24, 1507] "володар кілець" = "багата особа", тобто той, хто здійснив багато вдалих походів і нагромадив майно (імпліцитно - успішний воїн, ватажок), *beaga brytta(n)* [24,35] "той, що ламає кільця" = "щедрий", а також той, хто розподіляє частину власних надзвичайних здібностей у общині [5]. Загалом, КОРОЛЬ / ВОЛОДАР опиняється на верхівці національного дерева, що є сукупністю родових дерев, а тому він розглядається як провідник програми всіх родів, етносу загалом. КОРОЛЬ як стратег здійснював прогностичну та інтерпретативну трансляцію варіантів сценаріїв, за якими розвивається рід, крізь призму власного (синтезованого) досвіду. Передача англосаксами запозиченої лексики *patriarch* як *heah fæder* підкреслює "піднесений" характер індивіда, тобто, його близькість до надсистеми (власне Один відомий як "Високий"), а тому - здатність до визначення цілей, стратегічного бачення призначення роду, племені, етносу. Звідси - сакралізована роль КОРОЛІВ як "батьків народу". З урахуванням етимологічної близькості з номінаціями роду, ми розглядаємо КОРОЛЯ як "того, що народжує новий порядок", батька - носія стратегії поступу роду.

Базовий сценарій НАРОДЖЕННЯ, що реалізує прототипову властивість РОДУ до розширення - англ. *birth* - < д. півн. **byrðr*, при д.а. *gebyrd* < портогерм. **gaburthis* (гот. *gabaurps*), < і.є. **bhrto* - мин.ч. від **bher-* "приносити, народжувати" (снскр. *bhrtih* "привнесення, підтримка", лат. *fors* "випадок") [17] розглядається як забезпечення спільності генетичного коду всередині колективу людей, що віддзеркалює колективний досвід взаємодії зі світом, підтримка спільної "вбудованої операційної системи", що дозволяє ефективно встановлювати синергетичні зв'язки у групах і виконувати різноманітні види діяльності.

У контексті обстоюваної теорії міфологічно орієнтованого семіозису [6], відносини в межах сім'ї / роду ми розглядаємо як прояв енергетичних взаємодій, що в міфологічних традиціях співвідносяться з персоніфікованими номінаціями СТИХІЙ [7]. Відповідно, БАТЬКО (ВОГОНЬ, Сварог) є носієм програми розвитку роду (тактика), ДІД (ДАВНІЙ ВОГОНЬ, патріарх) - є носієм стратегічного бачення перспектив розвитку системи. МАТИ (ЗЕМЛЯ, Макош) є носієм енергії, що забезпечує ресурси для адекватного функціонування системи, а БАБКА є хранителькою традицій, на яких ґрунтується розвиток системи. Опозиція БАТЬКО - МАТИ становить ієрархічну (парадигмальну) вісь (фрактальний аналог ДЕРЕВА), через яку індивід включається до над системних і підсистемних взаємодій. БРАТ (ВІТЕР, Стрибог) є носієм енергії встановлення контактів та взаємодії між людьми, ДЯДЬКО ж відповідає за досвід взаємодії між групами та колективами. СЕСТРА (ВОДА, Дана) є носієм енергії, що допомагає досягати результату (фолькл. "вода камінь точить") та бачити перспективи, а також підтримувати встановлені відносини; ТІТКА є корелятом глибоких і стабільних міжгрупових відносин. Горизонтальна вісь БРАТ - СЕСТРА окреслюють синергетичний (синтагматичний) вимір функціонування РОДУ як відкритої системи. Приналежність людини до РОДУ дозволяє їй користуватись колективним досвідом і робити власний внесок до колективного інформаційного поля - "рости", еволюціонувати разом з РД. Динамічні конфігурації зазначених енергій створюють відоме у фольклорі "обережне коло", що дозволяють людині взаємодіяти з системами різних рівнів і конфігурацій і зберігати цілісність, дотримуватись "навігаційних координат" поступу, розвиватись. Вихід з енерго-інформаційного поля РД, відповідно, робить це неможливим. Звідси - специфічний статус вигнання або людини поза законом, або несприятливий перебіг сценаріїв. Наприклад, порушення родових відносин - *"Опрощення зъ пан-отцемъ и з мани-маткою не бравъ // И на свого старшого брата великій гнівъ покладавъ..."* [23, с. 24] позбавила індивіда захисту при взаємодії з силами природи. Натомість, відновлення зв'язку з РОДОМ (шляхом вербально-ментального моделювання під час молитви) дозволяє уникнути смерті: *"А есть се - мене отцевська й материнська молитва карае! // Колыбъ мене сия // Хуртовина злая // Въ мори не втопыла, // Одъ смерти молитва боронила; // То знавъ бы я отця й матір шануваты, поважаты! // То знавъ бы я*

старшого брата за ридного батька почитати; // И сестру ридненьку за неньку у себе мати!" ... то стала злая хуртовина по сынёму морю стихаты" [23, с. 25].

Таким чином, РД як концепт мезо-рівня (у контексті його кореляцій із концептами, що окреслюють конфігурацію світу, співвіднесеного з масштабами планети), є своєрідним блендом концепту-міфологеми СВІТОВЕ ДЕРЕВО та концепту РІД. РД об'єднує поняття каналу, інформації та провідника енерго-інформаційного потоку. Фокусною є ідея репрезентації відносин між членами людських колективів (родичів) у термінах причинно-наслідкових взаємодій відкритих систем, що розширюються фрактально та, водночас, варіативно відповідно до біфуркацій потенційних варіантів сценаріїв (метафорично - розгалуження гілок та коріння). Устрій дерева історично екстрапольований представниками лінгвоспільнот на універсальні системні взаємодії тріадичного характеру: крона забезпечує зв'язок з програмою надсистеми, корені - зв'язок з ресурсами, стовбур - дозволяє їх поєднати та включити до синергетичних відносин в межах різних сценаріїв (стовбур як "вісь духу" становить канал, що складається з фамільного, родового та національного національного дерев). РД як енерго-інформаційний феномен постає ядерною частиною об'єднаної енергосистеми, що є більш стійкою до ентропійних впливів, породжених в ході взаємодії різних світів (у тому числі змодельованих мовними засобами), накладання часо-просторових континуумів, практично-перетворювальної та пізнавальної діяльності людей. Перспективним є дослідження лінгвосеміотичних і синергетичних рис номінацій членів сімей і родів у текстах різних жанрів і періодів.

Література

1. Андрейчук Н.І. Семіотика лінгвокультурного простору Англії кінця XV – початку XVII століття: Монографія / Н.І. Андрейчук. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 280 с.
2. Березкин Ю.Е. Об универсалиях в мифологии / Ю.Е. Березкин . – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://www.ruthenia.ru/folklore/berezkin5.htm>
3. Домброван Т.И. Язык в контексте синергетики : Монография / Т.И. Домброван. – Одесса : КП ОГТ, 2013. – 346 с.
4. Етимологічний словник української мови : В 7 томах / Укл. Болдирєв Р. В. та ін. – К. : Наукова думка. – 1982 – 2006. – Т. 1–5.
5. Колесник О. С. Мовні засоби творення міфологічної картини світу: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі давньоанглійського епосу та сучасних британських художніх творів жанру фентезі) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Олександр Сергійович Колесник. – Київ, 2003. – 300 с.
6. Колесник О.С. Лінгвосеміотика міфологічного простору: дис. ... докт. філол. наук : 10.02.15 / Олександр Сергійович Колесник; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2012. – 548 с.

7. Колесник О.С. Номінації стихій у дзеркалі міфологічного простору // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : Зб. наук. праць / відп. ред. Н.М. Корбозерова. - Вип. 22. - К. : Логос. - 2013. - С. 84-91
8. Левицький А. Е. Етнономінації у дзеркалі міжкультурної комунікації : Монографія / А. Е. Левицький, Ю. В. Святюк. – К. : Логос, 2011. – 192 с.
9. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков / В. В. Левицкий. – Винница : Нова книга, 2010. – Т.1. – 610 с.
10. Маковский М. М. Сравнительный словарь мифологической символики в индоевропейских языках: Образ мира и миры образов / М. М. Маковский. – М. : ВЛАДОС, 1996. – 416 с.
11. Мізін К.І. Людина в дзеркалі компаративної фразеології : Монографія / К.І.Мізін. – Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2011 – 448 с.
12. Нікульшина Т.М. Ірреальність у просторі можливих світів: утнолінгвальні особливості (на матеріалі англійської та української мов) : Монографія / Т.М. Нікульшина. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2012. – 377 с.
13. Поляков В.А., Тригубенко А.В. Дух новой эпохи. Образ будущего. - В.А. Поляков, А.В. Тригубенко. – М. : МНШУ, 2011. – 136 с.
14. Топоров В. Н. Древo Мировое / В.Н. Топоров // Мифы народов мира : Энциклопедия, в 2 тт. М. : Советская энциклопедия, 1980. – С. 398 – 406.
15. Трубаев О. Н. К этимологии некоторых древнейших славянских терминов родства / О.Н. Трубаев // Вопросы языкознания. – 1957. – №2. – 86-95.
16. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / М. Фасмер; [пер. с нем. и доп. О.Н Трубаева] : В 4-х т. – М. : Прогресс, 1964. – 1973.
17. Etymological Dictionary of Modern English / Ed. by D. Harper. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://www.etymonline.com>
18. McBain A. An Etymological Dictionary of the Gaelic Language / Alexander. A. McBain, LL.D. – Stirling : Eneas MacKay, 1911. – 426 p.
19. Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch / Julius Pokorny. – Bd. 1–2. – Bern : Francke. – 1959. – 1183 S.
20. StarLing database server / S. Starostin, G. Bronnikov, Ph. Krylov. - 1998-2012. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://starling.rinet.ru/cgi-bin/query.cgi?basename=\data\ie\germet&root=config&morpho=0>

Джерела ілюстративного матеріалу

21. Покальчук Ю. Озерний вітер / Юрко Покальчук. – Харків : Книжковий клуб, 2008. – 238 с.
22. Семенова М. Волокодав / Мария Семенова. – М. : Олма-Пресс, 1998. – 640 с.
23. Шевченко Т. Буквар південноруський 1861 року / Тарас Шевченко. – К. : Веселка, 1991. – 63 с.
24. Beowulf. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://www8.georgetown.edu/departments/medieval/labyrinth/library/oe/texts/a4.1.html>

25. Brooks T. The Elfstones of Shannara / Terry Brooks. – NY : Ballantine Books. – 1984. – 565 p.
26. Cad Goddeu. – [электронный ресурс]. – режим доступа : http://www.celtnet.org.uk/texts/llyfr_taliesin/cad_goddeu_eng.html
27. Tolkien J.R.R. Silmarillion / J.R.R. Tolkien. – Boston; N.Y. : Houghton Mifflin Company, 1999. – 365 p.
28. Völuspá. – [электронный ресурс]. – режим доступа : <http://norse.ulver.com/edda/voluspa.html>
29. Vulgate (Latin) // Internet Sacred Text Archive. – [электронный ресурс]. – режим доступа : <http://www.sacred-texts.com/bib/vul/gen.htm>